

Internacionalna revija

ZENIT

Za umetnost i kulturu

Zagreb
meseca Februara 1921.

Urednik: Ljubomir Micić

Uredništvo i uprava:
Hatzova ulica broj 9 I. kat

Sadržaj: Ljubomir Micić Čovek i umetnost. Ivan Goll Der Mensch vor dem Meer. Stasislav Visavver Euphorion. Marcel Sauvage Palais de justice. Boško Tokin Evropski pesnik Ivan Goll. Михаил Цыганский Девочка. Paul Dermée Coudrier. Dragan Bubić Dandyam. Ljubomir Micić Ulica veselog grada. A. Lunačarski Prolet-

1

kult. Igor Sjeverjanin Priča Knežinje. Ugo Lagot Liriche. Virgil Polanski U znaku kruga. Ljubomir Micić Drama. Makroskop Hudožestveni teater — Na rubu — Dragan Bubić — Nove francuske revije. — Zenit. Crtež: Vilko Gecan Ludak.

Čovek i Umetnost

Ljubomir Micić — Zagreb

ČOVEK — To je naša prva reč.

Iz samoće ukočenih zidova i prokletih ulica, iz mračnih dubina podsvesti i sablasnih noći, mi izlazimo pred vas kao apostoli, kao proroci, da propovedamo: ČOVEKA UMETNOST.

Čovek je centar makrokosmosa a umetnost i filozofija kružnica njegove najviše spoznaje — najviše svesti. Najviša manifestacija duha i duše. DUH ili polubog Anarh, hoće u haosu da bude vladar — „vselovod“, da bude bog. On žudi — iz haosa stvoriti delo. A jedini stvaralac je umetnik, koji uvek u stvorenom delu ovaploćuje Čoveka. Umetnik je ovaploćenje i strasna čežnja za objavljem: Čoveka. Umetnik je Objavljenje — Bogojavljenje — Strašni Sud: Čoveka. On je beskrajni krugozor koji nigde na počinje i nigde ne svršava na smrtno divljem zemljokretu kroz prostore. Centar je ZENIT — jedino čovečje spasenje — jedino otkupljenje.

Umetnik kao inkarnacija višega pati u sagorevanju svojih vlastitih i svečovečjih bolova. On je krik ponižene duše za spasenjem. Krik metakozmički — krik dubokih ponora naših unutrašnjih sfera.

Duboko smo utonuli u bezdan duše i mi hoćemo da izađemo iz nas s Novim Čovekom, s novim svetlom u mrak starih crnih dana, naše tužne nemladosti. Mi ćemo izneti novu žaru da svetli u mraku Jugoslavije.

Mi hoćemo da iznesemo naše unutrašnje lice.

Mi ulazimo danas u Novi Decenij i moramo preko granica Jugoslavije. Prošlog decenija bili smo van granica

vojnici rata i ubistva za „slobodu naroda“, a od danas hoćemo da budemo vojnici svečovečje Kulture, Ljubavi i Brastva. Mi ulazimo ispaćeni i preobraženi. Ulazimo sakati i povređeni kao ljudi, ali u nama je snaga onih koji su patili, bili poniženi, bili kamenovani na prangeru Evrope. Naš ulaz u treći decenij XX. stoleća neka bude borba za čovečnost kroz umetnost.

Naša patnička generacija izumire. Ona je sva pregažena i uništena. Sablast crvene furije rata iskopala je svojim zločinačkim pandžama groblja za sve nas — za milijune ljudi. Jedan mrtvac na dva vojnika. Ne zaboravimo nikad, da je ubijeno 13 milijuna ljudi u prošlom deceniju, od bede umrlo 10 milijona a oslabljeno 150 milijuna. A mi što ostadosmo kao poslednja straža, nosimo zajednički bol pod srcem, zajedničku dušu očaja, zajednički protest: Nikada više rata! Nikada! Nikada!

Tišinu živaca raznele su granate i strah pred smrću. Vedrinu duše zamračila je strahota iznakaženih čovečjih leševa. Spokoj srca koje se guši danas u krvavim suzama razoren je smrću neprežalnih majka što pomreše od glada tuže i žalosti za svojom nevinom decom. O vi, što ste videli oči ubijanih ljudi što u agoniji moliše od vas život, vi što ste videli crninu majka što su sviskavale od čemera — vi nikada nećete i ne smete poći da ubijate čoveka. Vi jedini znate što je bio čovek u ludnici prokletoga stoleća.

Čovek — bio je razapet i popljuvan kô Hrist, a on nije bio Hrist.

Čovek — bio je zaboravljen i ponižen kô prosjak pred zatvorenim vratima.

Čovek — bio je stvoren da bude Bog — a ubijan je kao stoka na klaonici.

Razbojnicil

Tukle su ga vaše krvave mamuze. Gazila ga konjska kopita. Okivali teški lanci mračnih tamnica. Bile su ga smrtno kiše oštih taneta i gromovi glupih topova.

O čoveče! Svi te se odrekoše u poslednjem času kao Petar Hrista u ime ubistva i krvi tvoje. Ne zaboravi, ne zaboravi to nikada!

A naša svaka reč bila je protiv zločina — protiv nas — protiv vremena. Pesnikova reč kletve bila je preslaba. Ali zato, neka znaju svi: naša bol je vatra koju nosimo u sebi i naša vera u rođenje Novoga Čoveka. Naša je prva zapoved: U IME ČOVEKA — NE UBIJI!

Naša borba biće borba protiv zločina — za Čoveka.

Proleteru sviju zemalja, ujedinite se — protiv ubijanja! Podižite svest o Čoveku u Čoveku! Nečovek je danas zlotvor bog — veliki inkvizitor, koji je podigao za nas svuda vešala crna.

Mi svi pesnici nosimo crninu mraka, a to je naša velika kazna, što smo danas pesnici. Mi svi smo survani u prostor i neznamo sami da li smo ljudi ili smo iznad vremena. Mi ko apostoli razapetog Čoveka propovedamo veru u Novog Čoveka i čekamo njegovo objavljenje. Mi ne čekamo više cara — mi čekamo Čoveka!...

Čoveka!... Čoveka!...

Tragična snaga nove umetnosti leži u očajnom kriku: Čoveka! I zato je ona danas najdalje od antičke lepote i l' art pour l' art-izma. Ona je Novi Duh koji stvara a umetnikov večan je nagon, da stvara. Umetnost, koja je u našem značenju — ekspresionizam — jaka je volja da stvara nove vrednosti — nove oblike. Ona je iaka čežnja za objavljenjem. Ona je čežnja za večnosti. Ona je krik naše ljubavi. Ona je krik za spasenjem i za vozenjenjem.

Umetnost je sveopšta — svečovečja. I zato nema specifično nacionalne umetnosti, a još manje klasne umetnosti. Mi pesnici — umetnici ove zemlje — pružamo ruke svima koji misle kao mi, svima za sve iznad razmrskanih čovekovih lubanja.

Umetnost pripada narodima. To ne znači da narod ima ikakova prava, da određuje smer umetnosti. Ne! On mora slediti put onih koji je stvaraju, jer kolektivnost ili publika je u tom smeru ograničena — inferiorna. Umetnost sama određuje smerove. Publika sudeluje samo u pasivnoj aktivnosti sa refleksijom umetničkih dela. Ona ne može nikada doživljavati. Za umetnički apsolutni doživljaj mora se biti — umetnik. I zato smo mi ujedno borba za slobodu i afirmaciju individualizma.

On nesme biti uništen. Jer samo jaka individualnost je stvaralačka. Svaki umetnik mora biti individualna ličnost. On mora stvarati iz sebe a ne van sebe. Inače je parazit koji žive od drugih kao pseudo-ličnost. Taj parazit ima i svoje poznato najobičnije ime: diletant. U nas je već razvijen kult diletantizma, a njegovi protagonisti su u životu izvršni mistifikatori neupućene i nevaspitane okoline. Oni su grobari i zapreču svaki progres. Mnogi deceniji a u velike i danas bila su njihova carstva, ali ovaj Treći Decenij neka je namenjen nama. Mi ga opet namenujemo odlučnoj borbi protiv svake tradicije, protiv svih regionalizama i granica: za umetnost i čoveka — nema granica! Stranice „Zenita“ otvorene su za tu borbu za sve apostole umet-

nosti i čoveštva od Severnog Pola do Rta Dobre Nade. Ovim rečima „Zenit“ bez ikakove maske izlazi pred Mladu Jugoslaviju i naveštava svoje novorođenice: Novi Čovek! Novi Duh! Nova Umetnost!

O veliko presvetlo sunce u ZENITU. Kad nebesa zvone veliko zenitno podne, naše se oči tebi podižu, naše se duše otvaraju ko svečani moskovski hram. Naša srca plešu u krvavom ritmu ples čovečjeg oča na zemlji. A taj čovek što ga tražimo na zemlji i on ima svoj ZENIT. Mi čeznemo za njim — za najvišom moći unutrašnjeg svemira.

O zenitno sunce! Ti goriš ko plameni žrtvenik. Naše su oči žute od vatre i čežnje za najvišim prestolom — DUHA.

Naše su duše prepune čežnje za objavljenjem. A umetnost je veliko objavljenje Duha i veliko ispunjenje čovekovih čežnja. Ona je večni naš nemir, večna dinamika, pokret, večna anarhija, večna revolucija. U njoj ne može i ne sme biti mirovanja. Naša tragedija nemira i umiranja postigla je svoj Crni Vrh i odredila umetnosti novi pravac. Danas je Druga Renesansa.

U ekspresionizmu ona je našla svoju najsnažniju afirmaciju. Ekspresionizam je imperativ duše za najjačim izražajem u umetničkom delu.

Zenitizam — kao inkarnacija duha i duše imperativ je za najvišim izražajem u umetničkom delu.

Zenitizam je težnja za stvaranjem najviših oblika. Zenitizam je apstraktni metakozmički ekspresionizam.

Zenitizam i ekspresionizam su zrcala u kojima ćemo ugledati našu strašnu unutrašnju bol — dramu naše duše. Oni će još dugo ostati ukleta zrcala za još nerođena pokolenja što su začeta u krvi. Jer oni neće naći sebe, ali će naći — nas. Oni će dugo i bespomoćno u budućnosti tražiti sebe, i opet će naći — nas. A mi kao strašne prikaze i fantoni lutaćemo krvavim rukama njihovim snovima i noćima.

Mi smo amanet budućih sinova koji treba da se žrtvuju za spasenje Čoveka, a mi im ostavljamo našu Golgotu i Maslinovu Goru u delima — ko utrti put do vaskrsenja.

Naš vapaj: ČOVEK.

Naša vera: ZENITIZAM.

Der Mensch vor dem Meer

Ivan Goll — Paris

Mensch du bist nicht freier
Als das atmende Meer,
Das dem unverständenen Mond dient,
Als der Stern im Kreis der Zeiten —
Wer sagt da: Schicksal?

Welle gibt Welle die Hand —
Schweigend, Gefühl an Gefühl!
Gleiten unsterblich wir,
Wie die ewigen Veilchen
Jedes Jahr jünger.

Dichtet auch göttliche Revolutionen!
Arme Geschöpfe,
Uralt ist der Sand der Gesetze.
Winde und Wellen und Menschen
Lieben die Freiheit, weil sie nicht ist.

Donosimo u originalu izvadak iz pisma, koje je urednik primio od pesnika I. Golla:

Lieber Herr Micić, nichts freut mich mehr als so ein Brief der aus unbekannter Welt ins einsame Leben hineinfliegt. Über alle Barrikaden des Stumpfsinns hinweg, in diesem kleinem Europa wird eine Brüderschaft gross.

Seien Sie deshalb bedankt.

Viel Glück und Erfolg zum „Zenit“: Wunderbare Idee, Dichtungen aller Länder, im Originaltext zu bringen. Müssen Sie tun! Hier anbei da für ein noch unveröffentlichtes Gedicht: „Der Mensch vor dem Meer“.

Man kann auf „Zenit“ gespannt sein...

Paris 18. Jan. 1921.

Mit brüderlichen Gruss
Ihr Iwan Goll.

Euphorion

Stanislav Vinaver — Beograd

* U jedno vreme vredi samo zato ući da bismo mogli potpuno izići iz nekog drugog vremena.

Tako je govorio moj učitelj, i bio je u pravu. Ja sam bio ušao u vreme, u stil stare egipatske piramide. Što sam dublje ulazio u ta shvatanja, to sam više postajao ono, što sam razumevao. Najzad sam prešao potpuno u to egipatsko vreme.

Ostala mi je još samo tamna želja da i njega napustim — ali kako?... Novim ulaženjem u druga vremena??

U ostalom teško da ću moći dugo ostati u ovome obliku. Saznao sam da će uskoro svi duhovi — Egipćani biti unapređeni u Asirce. Izgleda, da se ne može i suviše dugo ostati jedno te jedno. Nigde odmora vremenom! Znači — ne može se ništa biti!

Biti nešto — znači odmarati se u samome sebi — zar ne? Nema odmora!

** Sa mnorn je čudnovat slučaj: ja sam unazađen! Dok su toliki duhovi oko mene postali Asirci, a neki čak i Feničani — ja se vratih u cara Solomuna. Ne razumem vreme. Sve se nadam — da možda i nisam u njemu, u vremenu?...

*** Brzo idem u strmoglavljenju. Evo me zmijom mladom ženjom! Evo me iz oblika u oblik, u oblak! Vreme vremuje.

**** Znam. Duhovi su istovremeno i u napretku i u nazatku: oni žive sa dva kraja — jednim krajem rastu, penju se u vremenu, drugim krajem, kao mesec opadaju u vremenu. Kao da su na nebu bivala dva, obratnih mena, meseca!

I ja sam dvopolaran. Ja se još jednako sećam Egipta...

** Opet sam otišao dalje u shvatanju. Ja sam stalno i... Egipćanin. Ona formacija duhova i unapređena je i unazađena, pa privremeno s njima i ja, no s tim da se vratim i iz „iznad“ i iz „ispod“ Egipta. Evo me u vremenu Egipta.

*** Opet će doći momenat da se moram odlučiti. Ako... ne izvršim u sebi prevrat, nosiću me opet mehanizam hierarhije, prosto zato što negde moram biti: biću unapredivan ili unazađen. Hteo bih postati Grk...

* Opijam se stihovima Byronovim. Život je u rastenju. ... Drugi pol — opadanje u stvari je samo senka, koja... ide u nazad, mesto što bi išla u napred. A duh većito u napred ide.

Byron mi je poslužio za razumevanje Homera. Pabirčim podatke, da bih sebi olakšao zadatak prelazanja u ono grčko, što napred ide, mimo svih smetnji vremena. Sad tek shvatam dalji zakon, najprostiji: postaje se ono što se hoće. Trud može da izmeni pravac bivanja, zato je, često, koban...

** Postao sam Grk u rastenju. Ali ću postajati naizmenice i sve ono što sam moćno želeo.

*** O, zašto sam imao tako snažno korenje želja!

Sve će se ispuniti.

A dokle ću ostati Grk? Dok traje snaga fluida koji sam utrošio za tu želju. Dok bude mogla odolevati drugim mojim željama za preinačenjem. Uvek se mora hteti. Šta treba hteti? Zašto su duhovi tako neodlučni? Koblebljivi? Ili samo ja? Ja? Koji?

*** U tome je snaga živućih ljudi, onih koji imaju želju: oni hoće da budu samo ono što su. Želja promene u njih je ipak samo želja delimične promene. Oni se menjaju, nikad sasvim. Kod nas, kod duhova, promene dolaze totalne kao pomračenja i ozarenja.

* Hteo bih da postanem Srednji Vek. ali ne bez prelaza. Hteo bih revolucijom svoja jelinstva... da pređem u Srednji Vek. U tome smo svi duhovi sretniji. Mi možemo izvršiti skok od svaka dva pojma, da pređemo u jedan oblik, zadržavši nešto bitno i od drugoga. A ljudi?

Oni moraju da sruše ipak staro. Ljudi su očajni revolucionari.

Mi smo, duhovi, izbegli potrebu revolucije.

* Što više napredujem u mudrosti, to više čeznem da budem kao ljudi. Čovek na svakoj raskrsnici bira, ali mu je data raskrsnica. Mi, duhovi, nemamo date raskrsnice. Ja sam vezao Srednji Vek i Grčku, a mogao sam Meksiku i Pascala. Mi duhovi sami stvaramo svoje raskrsnice. Mi smo demonični. To.

**** Ovo je sve zato što sam dosad ostvarivao samo čovečansko, u sebi. Počecu da ostvarujem duhovno u sebi, duhovno u duhu. Hoću da budem: svetlost razumevanja usled radosti bivanja...

.. Opet prelazim u čovečanstvo. Jer ma da je
 .. ta radost jedna duhovna suština, i nje je bilo
 .. kod ljudi. Sve i duhovno i materialno, sva
 .. osećanja sa svima prelazima prohujali su kroz
 .. čovečansku istoriju. Najbolje je, stoga, odmah
 .. i bez zaobilaznih, varljivih puteva biti prosto
 .. — čovek. Čovekom sve završava. Šta treba
 učiniti da se bude čovek?
 Najbolje je okružiti se vremenom.
 Živeti jednovremeno sa nekoliko života koji pre-
 laze jedan u drugi.

KRUGA NEMA ALI SE KRUG MOŽE NAPRAVITI

Kruga nema, ali se krug može napraviti.

.. Ko sam ja? Ja ne dolazim do čovečanske
 .. svesti o sebi. Ja sam stvorio krug: vezao sam
 .. nekoliko odvojenih bitnosti u celinu. Ja sam
 .. sve postigao, i sve ću postići, jer ja sam sa-
 .. gradio, od čega sam hteo, proizvoljni krug. Sve
 .. je kod mene beskrajno logično, jer jedno ulazi
 .. u drugo. To je moja od nekud meni poklonjena
 snaga, za koju ja nemam nikakve zasluge. To nije prava
 logika. Lukav sam, logika dolazi sama po sebi, i na-
 knadno.

.. Koga ja varam? Samo ljude. Ali nikako samoga
 .. sebe. Ja nisam kružni duh, ja sam samo duh
 .. koji sam izmislio krug. Ja sam duh koji sam po-
 .. ređao svoja znanja u krug, pa se čini da jedno
 .. vodi drugome, a u stvari samo je jedno pored
 drugoga.

Nije kod mene srodnost suština, već njihov poredak.
 Pomoću linije, dosetkom prostora, ja sam obmanuo čove-
 čanstvo, ja sam ga uverio o odsustvu prostornog plana
 u meni, o prisustvu u meni kozmičkoga plana. Meni je
 bolno što ja varam ljude. Svaka prava kultura onemo-
 gućena je sve dotle dok slučajne istorijske celine budu
 uzimali za istinu. Kultura je u tome da mi sami uvek
 možemo vezati pojedinosti, a ne neki linijski, slučajni
 nasilnik. Ja sam nametnuo jednu vezu, i potpuno pro-
 izvoljno, bez unutrašnje njene opravdanosti. A misle —
 da je u svemu logika, genetička, dinamička, i traže uvor
 i ponor predmeta.

..... Šta da činim?
 .. Kako da spasem čovečanstvo? I ima li „spa-
 .. sa“? Učinio sam dakle otkriće:
 .. Svi duhovi-stvaraoci radili su tako kao i ja.
 .. Zar tica stvara gnezdo od materijala koji mora
 da uđe u sagrađnju? Tica gradi gnezdo, od onoga, što u
 svome letu nađe, a što je pogodno. Zato i to gnezdo
 nema svoju dušu — a tvrde da ima.....
 Toliki duhovi — „stvaraoci“, a u stvari su spajali što
 im je prvo došlo pod kljun. Izgleda da su „veći“ ili
 „dublji“ ili „pošteniji“ oni stvaraoci koji idu iz samih
 sebe, kao pauk. Paučina je u svakom svome koncu po-
 sledica.....
 Pa ipak. Sve služi da se napravi gnezdo. Treba umeti.
 Sve čovečansko jedno je. U pravu su ne samo pauci.
 I mi orlovi, i mi smo u pravu. Znači, da je i moj krug
 — istina. I svaki je krug — istina.
 Znači — da sve prelazi jedno u drugo.

Treba se navići da se misli krugom. Kakav sam, da
 sam, sebi ću uvek naći opravdanje. Takvi smo mi, orlovi.
 Treba nam gnezdo, mi ga zidamo. U stanju smo, ako
 ničega ne bude drugog — uzeti more, nebo, maglu,
 oblake, zvezde.....

..... Ima nešto ubilačko u duhovima — paucima.
 .. Nema slobode stvaranja.
 .. Zašto je onda svet?
 .. Ima u paucima hrišćansko preziranje prirode.
 .. Svet gubi smisao ako nikome ne treba.
 .. Sve je dobro.

Sve je upotrebljivo.
 Sve živi.
 Sve će živeti...

..... Ko nam daje pravo da stvaramo pomoću
 .. spoljašnjega? Pauci imaju pravo, tim što po-
 .. stoje.
 .. A mi?
 .. Mi smo osvajači.
 .. Ali je i priroda osvajač.
 .. Pa zašto ne pustiti prirodu?

Neka kultura bude prirodna.
 Od našeg vezivanja možda se ne oseća ono pravo? ...
 Onda — u negaciji samoga sebe! Ne:
 Pa neka sam kao duh i manji od prirode, ja se moram
 ispoljiti, a ispoljavam se nasiljem, unošenjem svoga reda
 u ono što jeste.
 Pitam cvet: postoji li?
 Treba najpre sebe da upitam:
 „Sme li da postoji taj cvet?“
 I samo sam u tome.

Ali može li se ma šta srušiti?
 Nije li i to afirmiranje samoga sebe — jedna iluzija?
 Rušiti — znači afirmirati, na jedan drugi način. To je
 spajanje pomoću mržnje i protesta, kao što je zidanje
 — spajanje pomoću ljubavi i saglasnosti.
 Za duhove — nema rušenja. Da bih srušio moram spo-
 jiti, da bih znao šta da srušim.
 A čim sam spojio — postalo je, i nerazrušljivo je. Ja
 sam revolucionarniji no što su rušioći.
 Za mene je material indiferentan. Odbacujem isto tako
 lako, kao što i primam.

.... Moram li ići iz sveta?
 .. Dok sam ja u svetu, svet ne će naći svoj smi-
 .. sao. Smisao sveta biće u mome smislu koji je
 .. slučaj...
 .. No ako vaseljena, ili kultura nađe svoj smisao
 .. — neće imati radi čega više da postoji.
 .. Bolje da ostanem ja.

Tada će večito trajati večiti proces spajanja svega sa
 svime. Samo je slučaj besmrtn.
 Život će postati besmrtn.
 Ono, što u sebi ima smisao — umire, mora umreti, jer
 smisao raste, stari i propada.
 A ja se ne bojim smisla.
 Ja sam iznad smisla.
 Ja vezujem po svojoj čudi.
 Smisao je nemoćan da me nagna na jednu jedinu odre-
 denost.

Odredenost je — smrt.

Šta bi čovečanstvo bez mene?
 Umrlo bi.

Možda u nekom katolicizmu, koji bi sam sebe našao.
 Time bi on povukao u propast svoje sledbenike, u dan
 u koji je tome katoličkome smislu određen pad. Ili bi
 umro u romantičnom nekom grču.

Nedajmo čovečanstvu da se shvati, da se razume!
 To je smrt!

Ja se stalno tražim — ali znam veliku tajnu:
 NEĆU SE NAĆI

Neću se naći: jer me nema:
 Jer ja samo vezujem, a vezivati mogu uvek drugačije.
 Zato ja sebe tako smelo tražim.
 Meni traženje ne donosi bol.
 Idem u pojam, to jest u smrt, ali znam:
 Za mene nema smrti.

Neka umre, neka se rastumači svaki moj smisao. Ja ću
 naći novu vezu. Ja sam besmrtn, jer ni u čem nisam.
 Nijedna me katastrofa ne može povući u ponor, jer se
 ja nigde nisam ukristalisao.
 Ja nisam prisno udružen ni sa jednim pravcem.
 Ja nisam pravac.
 Ja sam onaj koji stvara pravce...
 U mome srcu peva Vreme
 vremensku svoju pesmu. Vreme svih pravaca, veza, li-
 nija, preokreta, izvora i uvara. Vremensku svoju
 pesmu...

* * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *
 * * * * *

Palais de justice

Marcel Sauvage — Paris

Les quais sont de ciment
 l'eau mange le ciment
 Elle emportera
 le Palais, le Code et la vieille cité

Plus d'Ile et plus de Prévenu
 plus de juges

Ils batiront de nouvelles cathédrales

C'est le marchè Notre-Dame et L'Hôtel-Dieu
 l'essain des cloches en mal de miel
 ici —
 jamais plus
 vos couplets et vos couleurs
 sous les coupoles des douzes maisons
 petits oiseaux et flammes des champs
 ... et flammes d'un jour.

Marcel Sauvage pripada onim pesnicima — dosta malo-
 brojnim — čiji glas rat nije mogao da uguši. Sam žrtva

ovoга rata — teško ranjen — u koji je oteran bez svoje
 volje, neumorno je pisao i pevao protiv njega. Ali pravi
 Marcel Sauvage nije tu. Nego u dubokim lirskim pe-
 smama i filozofskim člancima gde raspravlja pravo indi-
 vidualizma. Uređivao je do skora La Méléee najradi-
 kalniji individualistički časopis koji je celo vreme
 rata pod raznim naslovima (Au de la méléee, Par de la
 méléee), održao stav čoveka. Prvi urednik E. Armand
 još je u zatvoru. Drugi P. Chardon umro je. I M.
 Sauvage je morao da posle njih prestane — zbog bo-
 lesti. Sarađuje u raznim revijama kao „Action“, „Ca-
 hiers idealiste français“ itd. Izdao je dosad zbirku pe-
 sama: „Quelque chose? quelques choses?“ I sprema
 zbirku: „Voyage en autobus“. Pesma „Palais de
 justice“ koju štampano, deo je ove poslednje zbirke!

Evropski Pesnik Ivan Goll

Boško Tokin — Beograd

Evropejstvo i ekspresionizam vezani su jedno uz drugo.
 Ekspresionizam je evropska i kozmična umetnost (ne
 samo nemačka). Kao svaka koja ima religijsku bazu.
 Kao svaka koja traži most između čoveka i boga, most
 između čoveka i prostora i vremena. Spiritualistička i
 nadrealna ona želi da unosi dušu, svoju dušu,
 svuda. Kozmična ona želi da obuhvata sve. A to isklju-
 čuje distancije. To dovodi do u srži i dubine stvari, bića
 i problema. To donosi stil. (Ekspresionizam se rodio i
 iz futurisma i kubisma i ostalih težnja za stil.) Novi pe-
 snici pevaju sumrak jednog sveta i početak jednog
 drugog. Penjanje. Rađanje. Načine koje izvode u penjanju:
 Akcija. Dinamizam i Srce. Otuda toliko poleta, inten-
 zivnosti, erupcije. Krika i monumentalnosti.

I ako je ekspresionizam imao izvesne spoljne pobude on
 je — on koji nas vodi modernom klasicizmu — pre svega
 nemački. Glavni zastupnici poznati su: Barlach, I. R.
 Becher, C. Edschmied, Ehrenstein, L.
 Franck, Ivan Goll, Hasenclever, Hoetger,
 Kandinsky, Kokochka, Lembruck, F. Mark,
 Nolde, Rubiner, Stramm, Werfel itd. itd.

Jedan od najglavnijih među njima — njih koji pevaju:
 „Doživljaj, formuliranje, delo“ — neosporni ogromni ta-
 lenat i jedan od najdubljih savremenih pesnika je IVAN
 GOLL.*) Alžasanin po rođenju on spaja u sebi najbolji

*) Dela:

Der Panamakanal (1913) / Elegies internationales (na
 francuskom 1915) / Requiem (1917) / Der Neue Or-
 pheus (1918) / Dithyramben (1918) / Der Torso (1918) /
 Die drei guten Geister Frankreichs (1919) / Unterwelt
 (1919) / Coeur de l'ennemie (1919 na francuskom anto-
 logija nem. pesnika. Paris) / Herz Frankreichs antologija
 fr. pesnika (1919) / Astral (1920) / Die Unsterblichen
 (1920) / Die Chapliniade (1920) /
 Vidi i: Menschheitsdämmerung. Herausgegeben von K.
 Pintus (antologiju ekspresionista i druge antologije).
 Goll sarađuje na: Die Aktion. Die Weisenblätter. Der
 Forum. Die Neue Rundschau. Die neue Schaubühne. Das
 Tagebuch. Die Erde, Clarté, Action, Esprit nouveau. Les
 Humbles. Revue de l'Epoque etc.

Član je glavnog komiteta grupe „Clarté“. Sada mu je 32
 ili 33 godine.

francuski i nemački duh. Zbog jednog i drugog on je pre svega evropejac. Postoje više Ivana Golla: I. G. pesnik. I. G. kritičar. I. G. dramski pisac. I. G. propagator evropejstva. Za vreme rata njegova uloga počinje propagiranjem evropejstva.

Dobar evropejac on prevodi francuske pesnike na nemački. I nemačke na francuski. Pesnike istoga duha: evropskog. Dobar evropejac on se interesuje za sve evropsko. Za sve što je dobro u Evropi. Našu poeziju novu pozdravlja kao „buđenje nove aurore“. Naročito ceni Krležu.

„Elegies internationales“ spadaju u sasvim prve manifestacije čovečanske savesti za vreme rata. U samom početku klanja peva:

Herojski narodi
Vi koji tražite vašu veliku bitku
Vi izgubiste najveću: Evropu

Tada je (1915) bitka bila izgubljena — Lenjin, Trotzki, Lunačarski, Zinovjev bili su još samo emigranti. Sa još nekim pesnicima, piscima, Goll je pesnik tragedije pokoljenja i tragedije jedne kulture i nade: Evropa koja je postojala sve više i više Torzo. Žrtve su ogromne. Valjalo je pevati „Requiem für die gefallene von Europa“. Graja evropskog cirkusa ugušivala je krikove ugnjetanih. Krikove je jedino pesnik čuo. Krikovi se na kraju pretvore u jedan oratorij. Pesnik vidi mir i čuje kako masa peva:

Svaki od nas nosi nebo u prsima.

U „Requiem“ Goll izražava ideju da je pesnik nosilac novog raja i novi orfej. „Der Neue Orpheus“ peva dolazak toga novog Orfeja koji ostavlja prirodu, samoću, životinje i silazi u pakao današnjice. Prethodnik svih pesnika došao je da peva „dobru staru pesmu o dobroti“. Svirku njegovu — svirku prirode — niko ne sluša niti razume. Evropa-cirkus graji. Orfej postaje muzičar (da bi zarađivao hleb) i postaje prvi violonista u orkestru. Vraća se u prirodu — ali nema više spokoja. Uspomene iz pakla ne daju mira. On treba prvo da pronađe svoju harmoniju, sebe, i da se oslobodi, pa da oslobodi drugo. To će se desiti posle vekova kada umetnost Orfeja postane i religija. Kada je Goll pisao Orfeja on još nije sasvim našao sebe. Još je bilo utopije. Zato avantura Orfej-Goll se ponavlja u delima. Sve dok ne dođe do Charlota, do novog stila: KINEMATOGRAFSKE POEZIJE.

Gledajmo puteve i postepeno približavanje. U „Alpen passion“ (zbirka Dithyramben) peva čoveka koji živi gore u Alpama u samoći. Promatra svet odozgo. Ali taj čovek nije Nietzsche i visine mu izgledaju hladne. Silazi među ljude koje je ostavio. I u ovom delu napušta se samoća, jer je jaka težnja ka ljudima i bratstvu. Danas ljudi grade i zbližuju se. Osećamo pokret koji nas tera da se sjedinimo. Taj pokret nas približuje. „Panamakanal“ je simbol mogućnosti bratstva. To je još jedna nova kapija koja se otvara. Da, ali dotle, dok se sve kapije ne otvaraju, dotle se više ruši no što se gradi, dotle Evropa postaje „Torso“ kome su polomljena rebra, noge, razbijena glava, otsečene ruke: „kome su ljudi jedino ostavili srce.“ To je međutim dovoljno da u kontaktu sa jednim čovekom ljubavi t. j. pesnikom oživi Torso. Evropa je još fragmentarna: „Torso“ je simbolično delo. Evropa je još „Unterwelt“ (o tome su i drugi pevali, to znaju mnogi). Zbirka „Unterwelt“ sa drži niz objektivnih sintetičkih, ekspresionističkih pe-

sama. Razni momenti šarene današnjice pevani su izvesnom religioznošću. I težnjom da se pronalazi duša u objektima.

„Astral“ i „Die Chapliniade“ najvažnija su dela Ivana Golla i ujedno kapitalna dela moderne poezije. One su rezultat logičnog razvoja. Centralne njihove ideje su: „VRAĆANJE“ ČOVEKU AUTOHTONU, EVROPO-AMERIKANCU.

Potrebno je konstatovati jedinstvo koje vlada u njegovim delima. Potrebno je uveriti se da je kritičar i pesnik jedno isto. I jedno i drugo hoće: individualizam jakih i bratsku umetnost (brüderliche Kunst). „Svet počinje čovekom i završava se u čoveku.“ U „Die drei guten Geister Frankreichs“, Goll ispituje tri početka nove umetnosti, tri glavna duha i „vode“ moderne Francuske: Diderot-a, Mallarmè-a i Cézanne-a. (Ja bih dodao još Stendhal, Flaubert, Gauguin i još možda koga). Enciklopediste i Diderot bili su u svoje doba evropejci, „iznad melée“ kao što su Verhaeren, Jaurès bili, kao što su Romain Rolland, Bazalgette, Barbusse, G. de La-caze-Duthiers, Martinet itd. Duh Diderota, to je duh „malih“ revija avantgarde: Les Humbles, La melée, La Forge, La Caravane, Demain Vivre, Cahiers idealistes français, Soi-même itd. (Izlaze još: Les Humbles i Cathiers idealistes fr.). Duh njihov je borba za umetnost i za čovečanstvo. Duh Cezannea to su kubisti. „Umetnik-stvaralac brat je boga“. Cezanne je „brat boga“ jer je stvorio „nove vrednosti novim realnostima.“ Njegova umetnost kozmična je, afirmativna i proročanska, duh i materija „nešto između fizike i metafizike“. Današnji umetnici: Picasso, Bracke, Derain, Léger, Gleizes, Metringer, Delaunay itd. nastavljaju njegov apostolat. Mallarmè je „Cezanne poezije“. Time je okarakterisana njegova uloga. Njega nastavljaju: Apollinaire, Jacob, Dermée, Cendrars, Cocteau i drugi „surrealisti“. Svi su oni ako ne uvek rezultat, a ono put ka totalnoj umetnosti ka umetnosti koja je „veza između čoveka i boga, između jednovremenog i večitog“. To je bratska umetnost. To je poezija Ivana Golla.

„Astral“ je postepeno izlaženje iz ovog doba i približavanje novom smislu. Felix (junak pesme. Astral je 1917 prvo publikovan pod tim naslovom. Izdanje iz 1920 znatno je različito od prvog) je prvo našao smisao u nečem što vidi da posle nije:

Svi ljudi se smeškaju i ja ću se smeškati
vetar vetru, čovek čoveku
ali Vera-Cipele su najbolje.

On, prodavalac u jednom magazinu, uhvatio se za Vera-Cipele kao „u svoj sopstveni laso“. Ali ne dugo jer vreme i raznolikosti ga vuku nekud. Kuda? Felix pati. Felix neće da pati. Hoće da bude nešto, da bude aktivan. Kako i šta?

Revolucionar iz ubeđenja

Mizantrop iz ljubavi ka ljudskome

Rei Barikada ultramarin prava je i dopada mi se.

„Astral“ je simboličan za nas koji hoćemo nešto. Neku aktivnost i koji bi hteli biti direktni, jednostavni danas. A to je najteže. Jednostavnost znači stil. A zbog stila treba doći do jedinstva. Biti umetnik-genije. Charlie Chaplin koga će pevati „Die Chapliniade“. Felix još teži. Nezadovoljan je:

Ludak

Vilko Gecan — Zagreb

...ja sam nesposoban
prodavati cipele gospodama.
nesposoban davati Isabeli samo kolača s medom
nesposoban biti revolucionar za seljake i stoku
ja nemam talenta za Evropu.

možda bi me varoš odavna izabrala za gradonačelnika
ali ja ne umem pristupni govor držati
i Felix je nezgodno ime za ovo doba.

Otkupljenje će Felixa ipak doći. On će naći rešenje:
„Budimo jednostavni i usamljeni”.
Umetnost Golla je i spiritualizovanje izve-
snih osnova kojima je počeo i koji u početku izgle-
daju ovde onde još teške. Ta je umetnost traganje za
stilom doba, za onim jednim stilom za kojim svi teže.
Najbolji ekspresioniste Werfel, Stramm, Goll, Marc,
Lembruck imaju svoj stil svaki (imajući istu bazu i reli-
giju svih) ali taj njihov stil utiče na razvoj opšteg sti-
la. Individualno usavršava generalno. Stvara se moderni
klasicizam. Ivan Goll ima jednu prednost nad ostalima.
Razumeo je i asimolovao je vrlo brzo elemente nove
umetnosti KINEMATOGRAFIJE. Ja znam dosada samo
nekoliko primera u literaturi gde kinematograf ulazi u
poeziju: Dermée, P. A. Birot, i roman „kinemato-
grafski” Jules Romainsa-Domogho-Tonga. I
dva najnovija dela Ivana Golla: „Die Unsterbli-
chen” i „Die Chapliniade”.

Kinematograf je kao i ekspresionizam nadrealnost i nad-
umetnost.”) Spojiti jedno i drugo stvara nešto sasvim novo.
„Die Unsterblichen” je prvi pokušaj Ivana Golla.
U predgovoru dvema komedijama publikovanim pod za-
jedničkim imenom piše ovo: „Zaboravilo se da je pozo-
rište povećavajuće staklo... Monotonija i glupost ljudi je
enormna. Njima mogu doskočiti samo enormiteti. Neka
nova drama bude enormna”. Komedije o kojima je reč
verno ispunjavaju ove uslove. One su vrlo uspele karika-
ture i beleženje frapantnih grotesknosti i protivrečnosti.
U prvom komadu glavni tip je Ballon koji „filmuje u
svim pozama, bez bolova, za večnost.” Tako „ovekove-
ćava bez bolova” np. muzičara Sebastiana. Dr. Golf-
strom, junak drugog komada obavezuje se Käseu
novinaru da će javno umreti za dobro čovečanstva. Kä-
se ga proglašuje mrtvim. Ideja se širi po svetu. Dr.
Golfstrom postaje besmrtn. Käse se obogati od to-
ga. Dr. Golfstrom bi isto tako želeo imati koristi. Käse:
„Vi ste sada samo metafizička ličnost. Vi ste parče slave
koje svaki Nemas želi da ima uz svoju belu kafu”. Kad
se Dr. Golfstrom pojavi publika ga drži za spomenik.
„Svetkovina. Neki polažu vence. Policajac vojnički sa-
lutira. Pseto jedno vrši nužde na nogama „spomenika”.
Dr. Golfstrom: „Ja nisam umro. Policajac: Ne uznemiri-
vajte nacionalnu ceremoniju”. Dr. Golfstrom je umro i
svršeno je sa njim. Može da gleda slavu — i da umire.
Neće! Objavljuje predavanje — razume se, treba živeti
— o „higijenskim uslovima stenica po hotelima”.

„Die Chapliniade” spada svakako u ono desetak
knjiga koje se izdižu visoko u ovo poslednje doba. „Cha-
pliniade” to su avanture Charlie Chaplina, (zva-
nog Charlot) genialnog američanskog bioskopskog glum-

ca o kome se može reći slobodno da je jedan od naj-
snažnijih izraza doba. „Chapliniade” je EPOS-DRAMA
BIOSKOPSKA PESMA našeg vremena.”) U jednom
skorašnjem članku Goll je pisao: „Baza svakoj budućoj
umetnosti je kinematograf”. Kinematograf je u stanju da
sjedini u sebi elemente svih umetnosti i da daje STIL
vremena. Kinematograf je kako veli i Canudo („Revue
de l' Epoque” broj od januara ove godine) dao već no-
vog umetnika svetu: slikar — skulptor — arhitekt svet-
lost, — muzičar — pesnik — koreografa crnog i belog,
dao je metteur en scène.

Da ne bi došao Goll do kinematografske poezije bio bi
nepotpun. Njegov bi ekspresionizam bio poslovan. Ova-
ko on je potpun. Tražimo stil koji treba da izrazi jedin-
stvo duha, koji treba da je kozmičnog porekla, koji
treba da izrazi kozmičnost duša. Taj kozmično-ekspre-
sionistički stil treba da je jednostavan i složen kao stil
Chaplina. (Sa Gollom se desilo ono što i sa mnogima.
Nije voleo kinematograf i čudio se mome oduševljenju.
Kad je pri kraju 1919 došao u Pariz odvedoh ga da vidi
Chaplina, Fairbanksa i još druge. I zavoleo je kinemato-
graf i danas peva „Chapliniade”).

Charlot ima u sebi Novog Orfeja, koji ima da učutkuje
sakale civilizacije i Hrista. I realizuje izvesne utopističke
momente. Začim je Felix žudeo Charlot ima. On je jed-
nostavan, naivan, dobar, blizu svakog čoveka.
Evo komada: Slika Chaplina je na svakom plakatnom
stubu u varošima. Svi prolaznici su radosni kad ga vi-
de. „On je ogledalo svih”. Jednog dana silazi dole i za
njim svi Charloti sa svih plakata. Svi Charloti zemlje
hodaju i na kraju ima više njih-njega no publike. On je
multipliciran. Najzad uspe da umakne i opet ostaje sam.
„Svaki pobednik je usamljen”. On je pesnik kao što su
i Felix i sve ostale ličnosti iz Gollovih dela koja uvek
govore o poziciji pesnika danas. Ch. ide da traži Parnas.
Putuje Alpama. „Triumfalno njegovo oko učini božan-
stvenim sve”. „Charlot von Assisi” razmišlja o sudbini:

Najgore je u jednoj nesreći kad niko nije kriv
Takvog jednog dana pronašao je čovek sudbinu.

Ide u pustinju. Osluškuje jednim aparatom utrobu zem-
lje i glasove zemlje. Na pozornici ih reprodukuje gramofon.
Charlot sluša:

„Bülow 8736 (Jeste si videli malog Koona) Hvala (Un
jour viendra Arip) (osam, osam ne sedam) Molim ta
mesta za cirkus (37-21, 37. (Rekoh: To se nemože reći
Krf je ostrvo bez... (Daj mi ružičaste gaćice.) (1815.
Napoleon je be...) Na filmu se vidi holandski pejsaž na
moru. Teški konji vuku tovar. Fabrike. Gramofon na-
stavlja:

Flaubertov stil je bluff (2500% za telefonske akcije (Bum-
melzug (Moje ime je Hrist) La la, la petite femme EVA-
AG! Ne ne bolje je sutra (Marvo) da, da, (Moja erotika
nije...) Charlottenburg...)

Charlot se pita jeli to „sve što zemlja misli?” Film se
menja. Vidi se Marseille. Sve radi. Novi svet je i novi

*) Kinematograf sjedinjuje u sebi umetnost prostora i
vremena, umetnost pokretne (ritmične) i nepokretne
(plastične). Literatura o Chaplinu prilično je danas ve-
lika. Isto literatura o kinematografu. Kod nas ona još
ne zna da je umetnost. Uzroci: glupost publike i indu-
strijalizam naših bioskopskih direktora.

red. Socijalistički uređen. Negde piše: ČUVAJTE MOZ-
GOVE. UPIŠITE SE U DENKE VEREIN! Prepoznaju
Charlota. Jedan klekne u ime gomile pred njim: Ave
Charlot! Gomila ga nosi triumfalno. Opet pobegne.
Uvek sam „Charlot i uvek Charlot ostati i uvek smeš-
kati i keziti, cerekati se”:

Ja imam suviše života u Evropi i Americi
Paris, Nev-York, i sva se sela smeju

a ja ipak tužan kao svaki prorok.

Evo ga ponora pred plakatnim stubom. Čovek koji lepi
plakate primećuje ga i nemilosrdno ga ulepi u stub. Pro-
laznici prolaze. On se opet smeška.

Charlot rekao sam jedno je i Don Quichot moderni i Ari-
stofan doba, i Orfej i mučenik. U stvari genijalni komičar
ljudskih mana koža svi ljudi vole. Utopija i komika spo-
jeni su ovde i večita istina da ljudi koji najviše
pripadaju svetu su uvek usamljeni. Uvek
ima nešto kod njih što je svetu tuđe, što je iznad sveta.
Nešto što samo viši razumu pa ma koliko „komunizma
duše” bilo u njima kao u Charlotu. Njihova veličina je u
tome što ih i veliki i mali razumu. Oni i sebi i svetu pri-
padaju. Tragikomedija.

„Die Chapliniade” počinje jednu novu epohu „umetnosti”:
kinematografske poezije. Kinematografska je baza PO-
KRET. On je baza svake nove umetnosti. Malo je njima
uspelo direktno misliti kinematografsko-poetski. Malo je
njih uvidelo nove mogućnosti nove umetnosti. Goll je
jedan od prvih. Zato ima u njemu proročanskog.

Iz knjige u pripremi: REALI SATORS.

Девојка

Милош Црњански — Парис

Рађање је, звезде у језерима,
немоћан сјај у животу.
А сузан поглед младе мајке
слаб, као сен руже на ћуци жељезној.

Са жена плодних, пијаних винограда,
из којих јастребови излећу у јесен,
наше би руке, голубови бели,
у бескрај, без жалости исчезле.

У теби тек кригне наш бол,
у ходу твоје, пробуђеном камену;
тајанствени бол стена, што хуће,
непомичне, на дну вода дрхћућих.

И шапат зрака допре у наш мрак,
кроз решетке сребрне твојих ребара,
и, као месечина, осветли поворку вођака,
што нас чекају да могу свенути.

Coudrier

Paul Dermée — Paris

Monte la fusée d'un rire
et brusque s'épanouit

Aurore
Le ciel en a rougi
Les sapins grincent
Et le coffre de fougères
d'où fument les parfums horizon

Jambes nues la vachère dans les buissons
Quel miroir pour un automne
regard-éclair!

Ses doigts brisent le bois mort
Mais la baguette de coudrier à ses doigts pleure
La peau s'enlève

Les lèvres soupirent
Vachère qui cherches et fuis l'amour
Ses bottes luisantes creusent les herbes emmêlées
Il chasse dans les fanes le tendre gibier roux
Mais où?...

Son oeil noir le voici dans l'ornière du chemin
Tu trembles

La baguette fléchit
O source sous tes pas
invisible
et muette

Un coeur éclate sur le charme
et l'éclair d'un fusil

Ha ha ha la corolle s'épanouit
Et l'homme que voilà s'y glisse
jambes repliées

Au chaud
tapi
enfant yeux clos

En rond
dans le tiède sein de la mère
Le nenuphar rentre sous l'eau

Dandyizam

Dragan Biblić — Zagreb

Dandy je sunce oko kojega se okreće društvo. U njego-
voj duši gori mnogo sunaca taštine, u njegovom srcu ima
mnogo punih meseca; on je centar vasiona i ima skrom-
nu želju, da vlada svojim suncima i mjesecima, da vlada
društvom. Njegovo je društvo aristokracija. Plebs smrdi
po znaju. Dolje plebs! Da žive lordovi, lady, siri i prin-
čevi!

— Što je tvoj otac? — pita dandy?
— Moj otac je seljak...
— Rodjen si da budeš lakaj.
— Ja sam sunce — priča dalje dandy — i oko mene se
mora obrtati društvo. Ja sam genij. Ja poznam tajnu
osvajanja svega i imam ključeve od svih salona i bou-
doira. Ja sam polubog, idol, zlatno tele — sve sam ja.
Gledaj moju kravatu! Nije li umjetnički svezana?...

*) O kinematografiji vidi moje članke u Progresu od 14.
i 15. X. 1920. i L'Esprit nouveau (octobre 1920. u fran-
cuskom članku navedena su i glavna dela o kinemato-
grafiji).

Gledaj moje lice! Nije li lijepo našminkano? Gledaj moju čizmu! Nije li njen lak najfiniji na svijetu? Moje je pravilo da mijenjam rublje tridesetšest puta dnevno. Moram imati novca... Moram biti slavan. Svako oko mora pasti na moju pojavu, u kojoj je moja duša i sva moja sunca.

Dandy nepozna pravila. On ih ne priznaje. Tu ima anarhizma. Ali, kad društvo prestane da se pokorava raznim pravilima, dandy postaje samo pravilo iz želje za kontrastom, iz prkosa. Dandy nastoji da u čovjekovoj duši probudi neočekivani osjećaj, da ga potrese. Taj potres ima biti takav, da se onaj, u čijoj se nutринi dogodio, nemože sabrati za reakciju. Dandyu može reagirati samo dandy. Jednom se je najveći dandy Brummel okladio, da će izazvati kod Georgesa IV. engleskog kralja, neočekivani potres. Za vrijeme večere rekao je kralju: — Georges, pozvoni! Kralj je pozvonio. Sluga je ušao. — Bacite ovog pijanca napolje — rekao je kralj sluzi — pokazujući Brummela... To je šala među srodnima, jer je i Georges IV. bio dandy.

Dandyizam nije djelo jednog čovjeka. To je rezultanta raznih društvenih manira. Nitko se ne može pohvaliti da je izumio dandyizam. I Georges Brummel zna veoma dobro, da je izvjesne odlike naslijedio od svojih predšasnika. Ali, prije njega nije bilo punokrvnog dandya. Bilo je dandya, samo su uz dandyizam imali i drugih odlika. Byron je bio dandy i pjesnik. Sam dandyizam je francuskog korijena. Prvi dandy zvao se „beau“. Dandyizam dobiva svoju formu početkom osamnaestog stoljeća. „Beau“ ili „Bucks“ zovu se oni, koji obraćaju naročitu pažnju odjeći. Prvi Brummelov nadimak je „Buck“.

Ekstravagancija u odijevanju sastavni je dio dandyevog bića. Tijelo i odijelo čine jedno kod dandya. On je tako pedantan, da istim zapanjuje. Brummelovog slugu sretoše na hodniku... Nosio je veliki svežanj svile. — Što je to? — upitaše ga. — To su kravate, koje siru nije uspjelo dobro svezati.

Brummel je ostavio jedno društveno pravilo. „Ustrajte u društvu sve ono vrijeme dok ne možete postići efekta; čim postignete efekat, idite.

Dandy ne voli žene. Žena je protivnost dandya — veli Baudelaire. Iako dandy boravi sate pred ogledalom, iako pazi na toaletu — superiorniji je od žene. Zato Brummel nije bio ženjen. Nije se znalo za imena njegovih metresa.

Neovisnost čini dandyja. On se usudjuje reći sve. Svaki je dandy čovjek koji može sve što hoće, ali zna naći centrum između originalnosti i ekscentričnosti.

Brummel je u modi ostavio jedno vječno pravilo: „Da čovjek bude dobro obučen, ne smije biti primjećen“. Tajnu mode je razotkrio samo on i tom tajnom e osvajao.

Dandy može, ako hoće, ostati deset sati pred ogledalom da se savršeno obuče, ali čim se je obukao zaboravlja na

odijelo. Drugi moraju opaziti, da je savršeno obučen. Tu leži superiornost dandya nad ženom.

Brummel nije bio dobar. Riječnik mu je bio ujedljiv. Pogledom je prezirao. Gestom je davao ultimatum.

Bio je strah engleske aristokracije i jedini mjerodavni čovjek za modu, igre i plesove. Dandy nemože biti bonhomme. On je produkt društva koje se dosadjuje, a dosada ne čini dobrim. I onda, on je stvoren da vlada. Vladati također ne čini dobrim.

Brummel je pisao stihove. Ništa osobita. Dosadno i nejasno. Sama činjenica, što je pisao stihove, podigla je vrijednost poezije u engleskom društvu. Takova je bila njegova moć...

Dandy voli da se sviđa. Dandy više voli da začudjuje.

Dandyizam je umišljenost i nadutost do ludila. To je nešto sluzava; to je nešto mekanog kao fini dušeci; to je parfum, puder i rumenilo i originalni kroj fraka. To je nešto suvišna. Može biti interesantno. U doba kad sinovi sela i predgrađa reorganiziraju kulturu i politiku, to je nešto glupog i dosadnog, čudnog i gadnog. Dandyizam se mogao roditi jedino u društvu onih, koji su se dosađivali. Danas je vijek žuljeva i pesnica.

P. S. Richelieu, Byron, Sheidan, Yarmouth i Brummel čeda su opće dosade u doba kad su živjeli. Najsavršeniji tip dandyizma je svakako Georges Brummel. Rodio se baš u ono vrijeme, kad je engleska aristokracija tonula u spleenu i nije mogla naći zabave ni u sportu, ni u plesu, ni u muzici. Pojavio se mlad, ohol i tašt do ekstrema. Svojim drskim ponašanjem zapanjivao je i sam engleski dvor, naročito svoga mecenu princa od Walesa. Nije bio ni lijep ni ružan — piše o njemu Lister — ali u cijeloj njegovoj pojavi je bilo izražaja finese i ironije. Njegov veličanstveni glas je činio engleski jezik lijepim i milozvučnim. Bio je junak dana. Ne samo dana, nego i godina. Kravata mu je bila besprikorno vezana. Rudasta kosa padala mu na ramena. Ruku je imao lijepu kao od mramora. Njegov svečani ulaz u aristokratske krugove spada u red velikih senzacija, jer mu je djed bio kolačar, a otac privatni tajnik jednog ministra, koji je u parlamentu spavao kad je opozicija dizala najveću buku protiv njegovog rada. U mladosti je bio oficir. Onda je bacio uniformu, da postane princ dandyizma. Georges Brummel je od dandyizma stvorio neku vrst religije i filozofije krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća. Svi memoari iz tog vremena govore na razne načine o Brummelu, ali mu se svuda priznaje genijalnost. Jaka riječ. Ali, ako se sjetimo, da je Byron rekao, da bi volio biti Brummel nego Napoleon, onda nam je jasno, da se savršenstvo dandyizma smatralo genijalnošću. Dandy! Magionična riječ. Herojska pojava. Dandy! Osvajač srdaca i duša kojemu nije stalo da

osvaja. Dandy! Duša svoga vremena, vladar svoje epohe. O njemu se više pisalo nego Georgesu IV, Brummelovom prijatelju. Slava i moć jednog savršenog dandya Brummela nagnala ga u ludilo. 30. marta 1840 umro je u ludnici Bon Sauveur, u Caenu, gdje je živio u izgnanstvu i u bijedi. Vladar društva je pod svoje zadnje dane gladovao. Zašto? Radi jedne šale. Metresi Georgesa IV. dao je nadimak „Benina“ po njenom sluzi Benu. Čim je napustio London i prešao u Calais, zvijezda mu je potamnila. Iza njega je ostao život dandya.

Literatura: Barbey d' Aurevilly: Du Dandysme et de Georges Brummel — Moriz Scheyer: Europäer und Exoten — Baudelaire: Journaux intimes.

Ulica veseloga grada

Ljubomir Micić — Zagreb

I.
Prolaze gradom prezrene žene
zavite u crno.
Invalidi kljasti
slepi
i bez nogu
asfaltom se vuku kao gladna pseta
„Smilujte se...“
prose.

I svaki oglušeni beščutni prolaznik
proklet je u vašarskoj vreći veselih gradova
javnih kuća i pijanih barova
gde se guši svaki krik i očajanje
gde se gazi srce čovekovo
krvavo
u prašini...

II.
Jure bogate kočije ratnih milijunara
klop-klop-klop-
trube svetli automobili debelih lihvara
tru-tru-tru-
preko pregaženih srca i krvavih očajanja.
A prezrene žene što opet prođu gradom
gde kraljuju i klecaju crvene kokote
to su majke bezimene naše braće
čije isplakane oči gasnu u dubini bora
čije iscedene grudi tonu pod haljinom crnom.
Majke
majke
nečujno se gube za vratima mračnih crkava
kô prikaze...

O nesretne crne majke!
Sve zaludne molitve vaše
za pokoj duša ubijenih sinova
naše su muke ludnica i kazniona.
Prokunite crkve
i lažni simbol krsta
jer laž je stoletna u rukama cinika i farizeja!
Ne radajte više dece
jer opet jednog prokletoga dana
„u ime boga“

postaće vaši izgubljeni sinovi
ubice
prosjaci
samoubice
invalidi...

III.
Prezrene crne žene
plaču često na dnu naših poniženih duša
kô crna sećanja
na visoka dignuta vešala
Čoveku...

IV.
Ja uvek prolazim za mrtvačkim kolima
ljudi i sunca.
Ja hodam pogružene glave ulicama veseloga grada
u metežu pogrebnom.

O ti krvavo sunce u ZENITU
ti si danas velika molitva čovečjeg opela
iznad naših bogumrskih lubanja...
I kô zvezda
u svemirsku modru dušu
s trnovom krunom sunca na glavi
silazi ČOVEK
u vaskrsni grob.

O zašto ČOVEK posta kažnjenik
robijaš
u ludnici devetstoidvadesete?...

Proletkult*

A. Lunačarski — Moskva

I. Uobičajena je činjenica, da se sveopšta kultura suprotstavlja nacionalnim kulturama. Rešenje ovoga prividnoga protivrečja svakome je poznato i svakome razumljivo. Bilo bi dosadno svađati se s patriotama starokineskog kova, koji bi zidom hteli odeliti sopstvenu kulturu od one sveopšte. Šta više, rat, koji je raspršio čovečanstvo ne toliko po nacionalnim koliko po vojničko-policijskim državnim granicama, omogućio je uspeh samo na kratko vreme, propovednicima žestoke ljubavi k „sopstvenom“, na podlozi mržnje i prezira prema „tuđem“. Čovečanstvo napreduje bez ikakvih zapreka putem, internacionalizacije kulture. Razume se, da će nacionalna podloga opstojati još vrlo dugo. Internacionalizam ni ne pretpostavlja uništenje, nacionalnih gibanja u sveopštoj čovečanskoj simfoniji, nego hoće samo njihovu bogatu i slobodnu harmoniju. Okviri nacija biće raskidani. Stepence epoha na velikim lestvama svetske povesti biće pregažene. — Šta više, do nedavno moglo se je naći na ličnosti među biranobrazovanim ljudima, koji su priznavali samo modernu evropsku kulturu kao jedinu dragocenost. Oni su sve blago prošlosti i sve stvaranje zaostalih naroda smatrali

*) Pokraćeno ime instituta za proletersku kulturu, koga je Lunačarski osnovao u Moskvi.

traljama, koje su od interesa samo za arheologe i etnografe. Još više bilo je tipova, koji su držali svoj lični ukus ili ukus jedne grupe kao objektivni kriterij, za ocenjivanje umetničkih i duhovnih vrednosti prošlih epoha. Jedan je iznad svega uzdizao Vizant a drugi ga opet osuđivao i obožavao Renesansu.

Moglo se je čuti i doživeti, kako se cepaju obožavaoci Renesanse. Jedni su se oduševljavali religioznom ozbiljnosti i naivnom dubinom. Otklanjali su šuplji i pompozni XVI. vek. Drugi su opet objavljivali posvemašnju pobedu Humanizma i preporod čiste lepote snagom kista jednog Rafaela ili jednog Tiziana. Prezirno su slegali ramenima nad „nezrelim“ stvaranjem XIV. i XV. veka i t. d. i t. d.

Nema epohe, koja — mada je označena bilo ovim ili onim autoritetom kao epoha propadanja — nebi našla svoga branitelja. Koliko vremena je vredila nepokolebiva činjenica, da Barok predočava očito propadanje čistog stila renesansne epohe! Međutim spoznali smo, da su pretstavnici Baroka bili veliki futuristi XVII. veka. Ukratko, od drvenih figura izvesnih Botokuda pa sve do simfonija boja Whistlera, od praritma plesa pa sve do Debussy-a uvek su pojedinci i grupe birali svoje kumire i glasno objavljivali: „Nema Boga do ovog Boga!“

I ja držim, da ovde počinje preokret. Počinje pravo razumevanje, da je umetnička i duhovna kultura u svim svojim oblicima od sveopšte-čovečjeg značenja. Ja držim, da je ovaj preokret duboko potreban i radostan. Veliki vašar eklekticizma poslednjih decenija naučio je ljude, da ne odbacuju odmah sve ono što se pričinja da je nerazumljivo i besmisleno. Malo po malo, privikli su, da saslušaju i argumente drugih. I tako raste broj onih, koji spoznaše da treba biti ponosan na celokupni umetnički posed čovečanstva; da treba ceniti i ljubiti svoju celu prošlost i stvaranje sviju nacija i sviju vremena u remek-delimu, koja su čisti i jaki izraz života i osećanja.

Takav je odnos između suprotstavljenih nacionalnih kultura i kultura pojedinih epoha prema ideji sveopšte čovečanske kulture. Ali pitanje odnosa ove sveopšte čovečanske kulture prema klasnim kulturama nešto je novo i još malo obrađeno. Ukoliko je ovo suprotstavljanje dosada poteklo od marxista ono je bilo primljeno hladno, šta više, i neprijateljski. Naročito je svaki razgovor o proleterskoj kulturi, koja je navodno tek u razvoju i koja će u mnogome biti apsolutno različna od građanske kulture, naišla na posvemašnje ogorčenje i otklonjenje.

Kako! Zar da se klasna kavgā prenosi i na polje kulture? Kuda plovimo? Duskora ne će se govoriti samo o proleterskoj muzici, nego i o boljševičkoj skulpturi i o menjševičkoj arhitekturi! Ovi strančari žele da sve na svetu podele u stanice svoje gadne klasne mreže, koja se već pretvorila i u jednu vrst rubrika iz knjigovodstva njihovih frakcija... itd. itd. Koliko se žarkih i lepих fraza tim povodom može izgovoriti! Kako lako se može grmiti protiv „fanatika jeresi“ sa stanovišta „jedinstvenog i zajedničkog ideala“, „svega velikoga i lepoga“ i slično! Ali sve je to samo nemoćna frazeologija iza koje se skriva delomice lenost mišljenja, delomice spoznaja, da je još uvek noć najbolja okolina za neznatne slugе mutne kulture, jer u noći sve su mačke sive.

РАЗСКАЗЪ КНЯГИНИ

Игорь Сѣверянинъ — Берлинъ

Св. кн. О. Θ. Им—ской.

То было въ Гатчинѣ, лѣтъ десять
Тому назадъ, но до сихъ поръ
Отраднo мнѣ тѣмъ лѣтомъ грезить
И вспоминать нашъ разговоръ.

И вотъ, я помню: мы, княгиня,
Сидимъ въ столовой Ночь близка.
Вы говорите мнѣ о сынѣ,
И въ Вашемъ голосѣ — тоска:

О, если юность возвратить бы!
И стать счастливою, какъ онъ...
Его любовь... его женитьба...
И жизнь на озерѣ — какъ сонъ...

Онъ въ честь своей Прекрасной Дамы, —
Полупоэтъ, полупоэтъ, —
Подъ Витебскомъ построилъ замокъ
На озеровомъ островкѣ...

„Онъ создалъ царство въ сердцѣ лѣса!“
Восторженно твердите Вы
Поддакиваетъ Вамъ профессоръ
Наклономъ легкимъ головы.

Я пью вино и вижу: въ тинѣ
Озёрной — косы, много косъ...
Устала старая княгиня
Отъ юныхъ, — невозможныхъ, — грезъ.

Liriche

Ugologot Futurista — Roma

I.

Vorrei, di state, la città a l'ombra del cielo;
che il Sole, di là dal cielo,
arrivasse a la terra un po' fiacco
par lo sforzo di trapassare lo schermo azzurro.
Io portrei guardare il Sole a occhi aperti,
occhi difesi dal velo azzurro; qua e là
pel cielo, dei piccoli fori lanciassero
una lama di luce pura sul mondo,
dei piccoli fori da cui
farfalle e grilli — camerieri curiosi —
potessero spiare
l'andare
del Sole,
dei piccoli fori pei quali
cacciar via le mosche importune
portate con un dirigibile.
Ed io me ne andrei per le strade
tranquillo a l'ombra del cielo

II.

Minuetto semplice
d'inchini e riverenze
al ritmo dell'aria mattinale.
Inchinarsi al sole che inverniglia
con eleganza se con eleganza sospinge il vento.
Ma a vento impetuoso che sferza gli steli
inchinarsi accorti, giù, giù,
fino alla terra
umilmente
paurosamente
per non morire prima del giorno,
Ritorno alla calma:
foglie disfatte, gambi piegati:
il bacio dell'aria gentile
a papaveri sfiniti.

Modre i crvene boje
dvoranom pršte
~ ~ ples ~ ~

Znojno meso po dvorani
O O kruži O O
A vino divlja po žilama
divljih ljudi i telesa
~ ~ ples ~ ~

Sve se vrti
pleše
opisuje krug.
Krv vri
vri
cirkulus!

Boje blešte
boje pršte
krv vri
u žilama pjanih
kô šampanj.

U znaku kruga
Virgil Poljanski - Ljubljana

Život
Smrt
Cirkulus!

U znaku života
smrti
u znaku ognja
praha
cirkulus!

Život
Smrt
Cirkulus!
O O O O O O
Sve pleše u krugu
O O O O O O

Drama

Ljubomir Micić — Zagreb

Drama je bit čovekova. Iz nje stvaraju se velike religije života. Iz nje postaje ono silno i veliko u čovekovoј duši. Ona je naš večni saputnik kroz sve časove patničke. Drama je večna i u njoj naša praiskonska i buduća duša. Duša mrtvih i još nerođenih pokolenja. Duša i krv u drami je sve. Svetlo i sunce što pokreće njen život. Ne može bez krvi i duše biti u drami života — pokreta — dinamike. Krv i duša akcija su drame. U

njoj živimo mi razgoljeni — sa svim porocima — sa svim gresima — sa svim bolovima. Ona je naše kristalno zrcalo — zrcalo duše. U njoj bije zajedničko srce čovečjega bola. Drama i pesma — zrcala su i jedina povest vremena.

Grci su obožavali antičke bogove kao simbole svoje najuzvišeniје моći. Rimljani opet snagu i kult svojih heroja patosom kapitolskih petlova. A neki imaginarni i brbljavi Shakespeare svoje kraljeve i žene praskom reči praskavih. I u nizu panorama što nam se redaju u intelektualnoj svesti pred nama, svuda je refleks onih vremena t. j. svuda je t. zv. duh vremena. U tim dramama patosa, praskavih reči i panorama, duša je njihovog vremena, njihovog naziranja na svet, njihovog doživljavanja. Vreme duha je akcija t. j. duh je akcija a vreme imaginarni prostor u kom se ta akcija i manifestacija njegova vrši.

Naše vreme, naše Veliko Danas, drugačije je od svih dosadanih vremena, iako je to Danas tek nastavak Večnoga, iako je ono samo jedan plamen i krvavi blesak silne munje večnosti u kozmosu.

Danas nema više za nas Bogova, da im palimo kresove i grešne žrtvenike. Danas nema više kraljeva, da im se klanjamo, jer povratismo izgubljena naša prestolja i kraljevstva. Čovek je postao bog i on je danas svemoćni centar u vrtlogu i viru besnih pobuna. Sva divlja kola vrte se oko njega. On je u večnome viru. On se spašava a njegov Duh rasvetljuje tamni Strašni Put kroz pomrčinu u budućnost. On je Bog koji zemlju nikad napustiti ne će. Njegov Duh je večan a sve drugo smrtno i ništetno. I kad se surva sva prokleta i nesretna zemlja negde u ponor plameni, u sunovrat i izgori u vatrenom crvenom kaosu usijanih stvari, Duh će biti onaj večni koji će kô feniks poletiti iz plamena zemlje na koji drugi, lepši i svetiji planet. Posta će Zvezda, koja će nam svetleti i voditi nas u večnome mraku.

Čovek je drama silna i najveća. Drama čina, događaja, doživljaja, izgaranja, a ne drama reči. Reč i ne može biti drama. Ona je samo jedan sastavni deo, jedan mali atom. Ona je slab smisao o činu ili osećanju — o svem tajnom i dubokom što čini dramu čovekovu, a to se nikad i nikad neda reći rečima. Hoćemo li da kažemo, onda tek osetimo da smo najviše čutali — da smo sve razorili. Reč je tek milostinja udeljena čoveku s velike i bogate trpeze tajna — skrivenih dubokih svetova i velikih još nekananih naših drama.

Duše su nam razorene. Raznesene bezbrojem eona makrokozma i metakozmike. Svaki čas je otrovan što bi imao da bude „sreća“ — svaki čas ogorčen što bi imao da bude „život“. Nema ovde „sreće“, nema „života“. Naši su dani — dani umiranja u vatri ludih fantoma što nam igraju pred očima kao bezbroj živih i uprženih varnica. Mozak nam iskri i ispaljuje vlastita tela, vlastite duše. Iz užarenih i usijanih tvornica beže ljudi i deca ispaljenih lica i očiju vatrom zatornom. Tražili su „život“ a nalaze smrt. Tražili su „sreću“ a nalaze grob. Ulicama juri bezbroj bose, bolesne i bezimene dece bez majka ili opet one što prose za svoje nesretne i na smrti majke. Sudnice su pune „zločinaca“ jer hoće živeti i jesti. Bezbroj lepих i palih devojak nose svoje telo po vašaru i izvikuju — panem et circenses!

O prokletu je to naše Veliko Danas kletvom krvavom. O uprske naše ruke s krvi braće i otaca naših. Nema kazne — nema kazne za taj Veliki Zločin. Nema onog tko će da nas kazni, jer nema sudije koji nije zločinac. Nema krivnje za taj zločin — na nama. On je delo onih što nas stvorise, zato što nas stvorise. Taj zločin je delo Antihrista što je došao.

Ima za nas samo pokajanja. Ima samo grča i patnje — ima bola neizlečivog. Mi nemamo krivnje, a to je kazna najveća — veća od greha, veća od zločina.

Mi nosimo tu strašnu dramu — nas bezbroj neznanih i bezimernih. Mi nosimo tajne novih otkrivenja u grudima našim.

O Antihriste, mi te dugo čekasmo!

A gde je u našoj umetnosti ta strašna i velika drama, koja je tako velika kao drama Hristova? Gde je to zrcalo našeg vremena — naše duše koja ključa od otrova smrtnih? Ta naš je nagon jak, da se vidimo i da se čujemo. Mi hoćemo danas da svuda slušamo odjek i lelek naših smrtnih časova — mi hoćemo da probude i uzdignu čoveka naši mučni istržani stihovi, naši mučni i krvavi krikovi.

Mi ljubimo naše rane — mi verujemo u naš sveti Bol. Mi tražimo, pesnici — mi tražimo od svijeta i svuda u umetnosti ovo naše tužno i krvavo Veliko Danas.

MAKROSKOP

HUDOŽESTVENI TEATER

Glinski —

Ruska svaka reč — velika je patnja. A sve ruske reči izviru iz nepoznatih dubokih vrela i teku krvi našom kao ponornice.

Naša bol je danas reka ponornica. Bol ponire, izvire, guši i napokon postaje ovaploćenje.

Pesnik je ovaploćenje. Pesnikova reč u pesmi ili drami — mrtvo je ovaploćenje. Ista pesnikova reč doživljena i umetnički predana — živo je ovaploćenje. Tek tada reč je: delo, simbol, pokret, dinamika, predanje.

Ruska reč u Narodnom kazalištu bila je predanje:

Ljubav — punonadna ljubav velike ruske duše.

Bol — neizlečiva bol ruskog srca i lutanja.

Vapaj — veliki vapaj ruske osamljene duše — za spasenjem.

To snažno umetničko predanje upilo je našu dušu. Mi prenešeni magijom glumaca Hudož. teatra, bili smo na širokim stepama naše očajne i razapete matuške Rusije. Ona je razapeta i pruža ruke svojim mrtvacima. Srce probodeno a peva: ja ljublju. Srce! Srce! Srce!...

Hudožestveni teater kao umetnička celina nosi sobom staru sudbinu. On je pretstavnik umetnosti koja je klasična i mi iskreno poštujemo rusku klasičnu glumu. Ona je valjda i jedina te vrsti. Ali, to je — klasika — to je prošlost. Umetnička prošlost sa svojom velikom tradicijom Čehova.

Hudožestveni teater nema nažalost novih oblika ni prepodoba u svojoj glumi, koja je vanjski virtuozna, ali bez jakih unutrašnjih pokreta. Ona ih nema

jer obožava tradiciju, za koju vreme ne pita — nikada. Klasična tradicija postala je kod Hudožestvenog teatra kult nerazorivog organizma. Ja razumem, da njegov naturalizam (koji je odavna preživljen!) ne dozvoljava nikakovo cepanje i nikakovo preobraženje. Šteta! Čini se da je taj naturalizam i jedini credo Hudožestvenog teatra. Treba smoći snagu i pregaziti tradiciju.

Naturalizam već je davno mrtav. I ja neznam tačno „historijski“, ali možda me ne vara slutnja, da je baš gluma kao umetnička manifestacija osuđena, da bude pastorče u umetničkoj porodici i da se nikada ne nalazi u prvim već u poslednjim redovima. Čini se, da tu leži uzrok što je gluma uvek konzervativna. Dok je pesništvo, slikarstvo, vajarstvo, muzika i t. d. doživelo razpa preobraženja i putuje sve više, dotle gluma stoji kod ukopana na liniji — naturalizma. Nikako u njoj još dosada nema futurizma ili ekspresionizma ali on mora doći! Jer nemoć je zamisliti, da i glumac kao čovek i umetnik ne oseti potresa u svojoj duši i ne osluškuje vapaj duše: novo delo!

A sad: Narodno kazalište u Zagrebu ili kazalište nedoraslih marioneta. Trebalo bi i o njemu reći koju novu reč. Dosadno je ponavljanje i ono ne koristi. Pisalo se i previše o nevrednim stvarima. O njemu kao umetničkom telu ne može se pisati i to ne samo da bi bila zabuda — nego i pogrd — umetnosti. O njemu se može i treba da se govori kao o svim dnevnim vestima. Dok kod nas u Evropi upravljaju pozorištima dramski pisci i pesnici odličnih vrlina, dotle je u Jugoslaviji — obrnuto: upravnici su „gospoda“ i „književnici“ koja nisu napisala ni jednog dobrog — retka.

Zato je upoređenje između Hudožestvenog teatra i Narodnog kazališta nemoguće, jer umetnost i diletantizam: „gavellobachandrija“ ne mogu se upoređivati.

Kad ode Hudožestveni teater nastaje jedino pitanje: Treba li Narodno kazalište zatvoriti ili ne?

To je naša nova reč!

NA RUBU — DRAGAN BUBLIĆ

Ljubomir Micić —

Prva knjiga napisana na našem jeziku o tragediji čoveka u ratu. To je za našu poratnu i „genijalnu“ književnost vrlo važno i to treba naglasiti. U Bubljevoj knjizi „Na rubu“ je naš crni deo iz sveopšte tragedije čovečanstva. Jedni su bili poniženi i patili su u dalekoj i očajnoj Rusiji, drugi na verdunskim kotama, treći na južnim alpama te severnim, zapadnim i crvenim morima. A mi na tvrdom Balkanu, umiramo na vešalima (zaboraviste g. Bublje, da je ona „jedna zemlja“ bila puna vešala i puna tamnica.) Ubijamo se na Crnom Vrh i propadamo kod stoka po albanskim klanovima. Albanija! Kalvarija!

Naša je nerseća golema kao što uopšte može biti nesreća ljudi koji su poslani na klaonice, da postanu ubice i dželati. Naša je sudbina crna kao što uopšte može biti sudbina čoveka, kome su pružili u jednu ruku koru hljeba da zatomiš glad, a u drugu ruku pušku, da ubijaš, nož da zakolješ. O velik je to zločin — veliki greh bez oprostjenja. Mi današnji kojima su ubili mladost u krvi i oni sutrašnji koji će se zgroziti nad

zločinom koga su izvršivali na nama, mi ćemo se boriti bez puške i noža revolucijom duha. Mi ćemo raditi u znaku protesta: Ne ubij! Zločin se više ne sme ponoviti na milijunima nevinih. Greh se ne sme opet začeti u krvi našoj. Nikada!

To bezrečno veli Bubljeva knjiga „Na rubu“. I to je mnogo, vrlo mnogo. Ona nema propisane „vrednosti“ po kakvoj priznatoj estetici impotentnih profesora. Ona nema „srebrnih cesta“ niti bezbroj prevedenih i prepevanih „uobraženja“ od kojih naša generacija mnogo pati, čija je „slava“ sakrosanktna do idiotizma glupe obmane i laži. Ona je knjiga crnog i gorkog doživljavanja sa svim ekstremima i paradoksima duše, koja pati i koja žive. Ja ne pišem ovde nikakove „kritike“, jer sam protivnik svake karikaturitike, nego upozoravam na knjigu, koja ne sme proći u našoj sredini nezapažena niti uzimana kao pastorče s „duhovitim“ kavanskim primetbama: „nije to tako“ ili „i ja sam bio u Albaniji i svega toga nisam video“ i t. d. Ne treba biti u Albaniji, vi paraziti svake literature i umetnosti, da se može osetiti jedna gorka i čemerna istina, pa čak i napisati. Istina, koja peče, boli, guši — istina od koje se ježi kosa — ona je svuda ista. Ja nisam bio u Albaniji, ali sam lutao Galicijom i Poljskom, prelazio obale Styra i doživio isto: sablasno, nečovečno i užasno delo ubijanja, glada, razara, bolesti — raspeća, raspeća! Svuda su živele vampirene užasne imenice kao i u Bubljevoj knjizi: „Rat. Sablast. Neman. Glad. Ubistvo. Smrt. Zverstvo. Ljudožderstvo. Očaj. Bol. Patnja. Poniženje. Mržnja. I na kraju krajeva Ljubav koja je bačena rsima da joj i kosti oglođu, i to „čudovište“ živelo je sa svim strahotama u dušama našim.

Bublje je nosio tu ljubav duboko ucepljenu — veliku ljubav za čoveka. On je nosi sobom u najtežim časovima agonije i bolesnim snovima „crvenih ruža“. Njega se ne tiče kakovi interesi vode ovu ili onu državu u rat, da se iskri i na krvavim lubanjama svoje dece izgradi svoju budućnost. On s gađenjem sleda kako se prinosi na grešni, varvarski i zločinački žrtvenik živote svojih najboljih sinova. On proživljuje našu albansku tragediju kao čovek. Nisu važni nikakovi interesi — ni politika, ni republika, ni imaginarni i ucepljeni ponos nacije kao takove — Nema ništa iznad čoveka! To je tačka s koje polazi Bublje i pati: „ima samo čovek, ima samo čovek“. Ovo je dosta. Ovo je u Bubljevoj knjizi najviše. I samo radi ove spoznaje: čovek, treba knjiga da se čita, jer ona s time i dobiva svoju „vrednost“.

Na žalost o mnogim stvarima ne mogu da govorim opširno. I ako je knjiga više literarna nego umetnička, ona je vrlo sugestivna. Ona je najbolje i najozbiljnije delo što je Bublje dosada napisao. Sve druge članke kao da je pisao drugi čovek. Neka druga ličnost. Naravno želim usput spomenuti, da Bublje koji je napisao jednu neuspelu raspravu Ekspresionizam u još neuspelijem listu „Kritika“, koja je ispod kritike, nebi napisao ovu knjigu ova ko, da i u njem samome ne živi (kako se čini za sad u podsvesti) jaki nagon ekspresionizma, koji nije „moda“, kako hoće naši nego zahtev duše i vremena za nesmiljenim izražavanjem naših crnih unutrašnjih doživljaja. Takav jedan crni doživljaj je Bubljeva knjiga „Na rubu“, kojoj ne želim, da se čita onako, kako se knjige kod nas čitaju. Unapred slutim, da će biti malo čita-

tana, ali to će biti za nju najbolja pohvala. Ja sam štaviše i uveren, da će tako biti danas — ali zato više će se čitati — sutra.

(Trgovački predgovor izdavača u samoj knjizi i cenzura trebali su svakako izostati!)

Redakcija „Novosti“ odbila je ovaj rukopis, koji je prvi napisan o toj knjizi s motivacijom, da je knjiga pronađena „frankovačkom“ (!).

NOVE FRANCUSKE REVIJE

B. T. —

L'Esprit nouveau (directeur Paul Dermée Paris 95 Rue de Seine).

Prvim i drugim brojem koji su dosad izašli L'Esprit nouveau se konstruktivnom svojom voljom visoko izdignao iznad ostalih revija. Nova ova revija traži stil, i želi klasicizam 20-og veka. Ona je čisto estetsko-torijska revija. Među saradnicima nalazimo estete svih pravaca — jer nova revija želi i reviziju estetskih pojmova: V. Basch, Cendrars, B. Croce, M. Dessoir, F. Divaire, Duhamel, Folgore, Ezra, Pound, Huidobro, Goll, I. de Gourmont, Jacob, de Lacaze-Outhiers, Lhote, Papini, I. Romains, Suares, Soffici, itd. itd.

U prvom broju među ostalima značajni članak Bissière-a o G. Seurat tom velikom predhodniku moderne, studija V. Bascha i studija našeg saradnika B. Tokina o kinematografskoj estetici.

U drugom broju Cézannova pisma, studija Dermée-a o skulptoru Lipchitzu, G. Ungaretti-ev članak o doktrini La cerbe itd. I ova interesantna anketa: Treba li Louvre spaliti ili ne?

Razume se: divne ilustracije, moderna oprema.

Action (directeur F. Fels 18 Rue Feydeau Paris).

Ova revija izlazi već drugo vreme i jeste sa L'Esprit nouveau među najboljim i prvim. Više je ekspresionistička od prve i nije isključivo estetska. Publikuje i pesme i prozu. U 5-om broju od prošle godine publikuje antologiju najboljih nemačkih ekspresionističkih pesama. Pesme: Huidobroa, Jacoba, kaligrame Apollinairea, u prevodu pesme A. Bloka i Krleža. Jedan izvrstan članak Golla o Archipenku. Sjajne reprodukcije.

Među ostalim mnogobrojnim revijama mesečnim i nedeljnim koje nas mogu interesirati:

Clarté (Vaillant-Contourier, Noël Garnier, Madelaine Marx etc).

La Revue de l'Epoque (direct. M. Fabri)

La Connaissance

L'art libre (direct. P. Colin Bruxelles)

La Nouvelle Revue Française (direct. Jacques Rivière).

ZENIT

doneće u 2. broju priču Engleza A. Browna: Kako će sve da se rasprsnje, koju je napisao na našem jeziku ćirilicom. ZENIT je jedina internacionalna revija za umetnost i kulturu u celoj Jugoslaviji i izlazi svakog 1. u mesecu. Donosi osim crteža priloge u originalima stranih jezika kao i prikaze svijeta novih kulturnih pojava Evrope. Cena je na celu godinu K 120 (Din. 30). Pojedina sveska K 12 (Din. 3). Za inostranstvo F. 250. Uredništvo i uprava: Zenit, Zagreb, Hatzova ul. 9. I.

Uredništvo zastupa za Beograd naš saradnik g. Boško Tokin.

Adler, Borovic i Neusser
Zagreb

Brzopis: Abin
Telefon 1-38

Jurišićeva ul. 7. (dvorište)

Uvijek veliki izbor!

Manufakturna roba

Samo na veliko!

Rupci
Rupčići
Čarape

i sva
ostala manufakturna roba

Domaća tvornica rublja d. d.

Zagreb

Ravnateljstvo: Jelačićev trg 2

Tvornice: Jelačićev trg 2 i Krajiška ulica 20

Proizvada

muško rublje

svake vrsti u najboljoj i najsolidnijoj izradbi

NAJNOVIJA IZDANJA NAKLADE ST. KUGLI
ZAGREB, ILICA 30.

JOSIP KOSOR: Žena. Drama u 3 čina. Zagreb 1920. Cijena K 30.—
JOSIP KOSOR: Požar strasti. Drama u 4 čina. Zagreb 1920. Upravo izašlo.
U pripremi najnovije djelo J. KOSORA: Nepobjediva lađa.
IVO ANDRIĆ: Nemiri. Zagreb 1921. Upravo izašlo.
DINKO ŠIMUNOVIĆ: Mladost (kao II. dio Mladih dana). U štampi.
MILAN BEGOVIĆ: Dunja u kovčegu. Roman. U štampi.
M. BARTULICA: Raspeće Srbije. Vezano K 40.—
MILAN OGRIZOVIĆ: Tajna vrata. Novele. Cijena K 26.—
A. STRINDBERG: Historijske miniature. Cijena K 45.—
A. STRINDBERG: Novele. Cijena K 30.—
A. SCHNITZLER: Poručnik Gustl. Preveo I. Velikanović. Cijena K 12.—
Jedini Jugoslav. bibliografski list Književni Vjesnik. Izlazi svakog mjeseca. G d. pretplata K 20.—
Novi ilustrovani „Dom i Svijet“ izlazi svakog 1. i 15. God. cijena K 288.—

Na zahtjev popis knjiga badava!

Svakom pušaču

preporuča se isključivo samo

Cigaretni papir

Tuljci

„Golub“ patent

„Zagreb Monopol“

„Golub“ knjižice

„Derby“

„Raily“

„Dearling“

„Jarac“

„Sudan“

„Selam“

„Jugoslavija“

„Fadilet“

„Renommée“

koji su najbolje i najzdravije vrsti.

**Proizvodi: „Golub“ Prve hrvatske
tvornice cigaretnog papira i
tuljaka d. d.**

Z a g r e b,

Maksimirska cesta 10. Telefon 956.

Vlasnik i odgovorni urednik: LJUBOMIR MICIĆ.

Tisak „Tipografija“ grafičko-nakladni zavod d. d. u Zagrebu

n. 5577/81